שני לוחות הברית — מאמר ששי

עיקר העבודה בלב

כבר רמזתי למעלה יען כי העבד הנאמן העושה כל צרכי רבו יש בעבודתו ג"כ תפיסת יד ברבו מלבישו ומנעילו וכיוצא באלה, וזה אין שייך בעבודתו לו יתברך, כי הוא יתברך רוחניי תכלית הרוחניות נעלם מעין כל, אף מלאכי השרת שואלין איה מקום כבודו, על כן אי אפשר לנו להיות אחיזה בו בעבודתנו כי אם בעבודה שהיא בלב, ע"י הרוחניית הזה יעלה הדביקות. על זה אמר הכתוב (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת וגו' בשמחה ובטוב לבב וגו'. כי אם לא תהיה העבודה בהתעוררת הלב ובהתלהבות השמחה לעבדו, מה תדבק העבדות. ולענין זה יש כמה פנים לעבוד בשמחה ולהיות כל ענין כפרוטגמא חדשה ובכל כחו, רצוני לומר בכל כוונתו. ולא זו בקיום צוה בקום ועשה שהוא כל מצות עשה. אלא אף לא תעשה שהם בשב ואל תעשה צריך לראות שיהיה בהתעוררות ולא כמתנמנם ויושב בטל, כדתני (לפנינו בתו"כ קדושים ט, יב ר"א בן עזריה) ר' שמעון בן גמליאל לא יאמר אי אפשי בבשר חזיר, אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים כו', כאשר בא בארוכה למעלה. וזהו מאמר הוא עיקר העבודה בלב:

ועל זה בא הרמז ועבדהו בלב שלם ובנפש חפיצה. בלב שלם, היינו מצות עשה שיהיה הלב שלם, בכל לבבך בשני יצריך, וכמו שבא בארוכה בדרוש אהבה פנימית (מאמר שלישי). ובנפש חפיצה, במצות לא תעשה, שיהיה חפץ ויתאוה תאוה לדבר זה ויניח בשביל גזירת בוראו לילך אחר עצת נפשו שהיא נשמתו, ולא אחר חשקת הגוף:

ומה שבאתי עתה בדברים ההם, אשר כבר הארכתי בהם בדרוש אהבה פנימית, מפני כי אין מדרש בלא חידוש:

הנה לעיל לא מבואר רק שיתעורר בחשקת היצה"ר המנגד למצות עשה ולמצות לא תעשה, ויהיה גבור ויכבוש אותו, ועל כן אמרו (אבות ד, א) איזהו גבור הכובש את יצרו, וכמוזכר לעיל:

ועתה אני אומר, שיש בחינה להוסיף קדושה על קדושה זו, דהיינו כבוש יותר גדול, שיהיה כבוש תחת ידו וברשותו כבוד מלאך רע יענה אמן, ויתן טהור מטמא, דהטומאה בעצמה תתהפך לטהרה. ואביא לך למשל איזה מדות. הנה המדות הרעות ביותר הם הקנאה והשנאה והחמדה והתאוה וכיוצא בהם שהם מדת יצה"ר, בהם בעצמם יעבוד את השם. כיצד, במדת הקנאה יקנא קנאת סופרים, או קנאה כמו פנחס (במדבר כה, יא) בקנאו את קנאתי, וכיוצא בזה. חמדה, לחמוד חמודה גנוזה. תאוה כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קיט, כ) גרסה נפשי לתאוה אל משפטיך. וכן שנאה אמר דוד המלך ע"ה על הרשעים (תהלים קלט, כב) תכלית שנאה שנאתים. ויש אלף עניינים כאלה, כמו הכבוד שהזהירו רז"ל מאוד לברוח מהכבוד (אבות ד, כא), ולענין קדושה אמרו בהיפך (כתובות קג, ב) זרוק מרה בתלמידים:

ועל ענין כזה בא הרמז בלשון שאמרו רז"ל (אבות ד, יא) תשובה ומעשים טובים. וקשה מאי קמ"ל במעשים טובים, פשיטא, דאם לא יהיה לו מעשים טובים מה היא תשובתו, הרי הוא כטובל ושרץ בידו. אלא הכוונה היא, תשובה היא כבישת היצה"ר, שיתגבר עליו כארי ויבטל חמדתו ותשוקתו בשביל ציווי הבורא יתברך. ומעשים טובים, הכוונה היא שיטהר אותו, דהיינו שיקח מעשיו הרעים ויעשה המעשים האלו רק יהיה טובים, דהיינו שיהפוך המדות מרע לטוב וכדפירשתי, ועל העושה כך מקויים (יומא פו, ב) זדונות נעשים לו כזכיות, וק"ל:

עוד יהיה נרמז בעיקר עבודה בלב, לרמז שיש עבודה בלב, רצוני לומר במחשבת הלב ובהסכמו, אבל אין עבודה זו בפועל. ולהבין זה צריך להקדים מה שאמר (אבות ו, א) ר' מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים

הרבה. ולא עוד כו'. ויש להקשות מה הם הדברים הרבים שזוכה להם. ואין לומר אלו שחושב אח"כ כל העולם כלו כדאי כו', דאלו דקא חשיב הם קאי על ולא עוד:

אלא הענין הוא הקב"ה נתן תרי"ג מצות, ובאלו התרי"ג מצות נשלם דמות וצלם האדם בסוד רמ"ח אברים ושס"ה גידים. ולכאורה יתבהל האדם כי מי הוא זה ואי זה הוא הנשלם בכל התרי"ג, כי יש ויש הרבה מצות שהם בחלק הנמנע אצלו לקיים, ואפילו משה רבינו ע"ה לא קיימם, כגון מצות הנוהגים בכהנים, וכל תורת כהנים מי שאינו כהן, ומצות יבום או חליצה לא נזדמן לידו, גם דיני מחזיר גרושתו, והוצאת שם רע וכיוצא בהן הרבה, וא"כ לא נשלם דמות וצלם שבו חלילה וחלילה:

אלא הענין הוא כל העוסק בתורה לשמה, הכוונה משל למלך שכותב כתב לבני מדינתו מה לעשות ומה למנוע מלעשות, והם פותחים הכתב לעשות רצון המלך, דהיינו כל אחד ואחד יעשה מה ששייך לו. זה הולך ולוחם, וזה בונה פלטירין, וזה גובה המכס, כל אחד עושה מה שאפשר לעשות, וזה נקרא עובד המלך, כי עושה מה שאפשר לו לעשות. ואלו היה באפשרי לו לעשות יותר מזה, אז היה עושה, אז מעלה עליו כאלו עשה הכל. כן אנחנו עבדי ה', התורה היא הכתב שכתב הקב"ה לבני מדינתו, דהיינו אנחנו אומה ישראלית, ואנחנו פותחים זה הכתב לקיים כל מה שכתוב כל אחד מה שאפשר לו. על כן אנחנו עבדי ה' אם אנחנו עוסקים בתורה לשמה, דהיינו כדי שנדע מה שהזהירנו הקב"ה ומה שציוונו, ואנחנו לומדים לשמור ולעשות ולקיים. או אם מקיים כל מה שאפשרי לו לקיים, מעלה עליו הקב"ה כאלו קיים הכל, כי הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה (קידושין מ, א). ובפרק קמא דברכות (ו, א) בפסוק (מלאכי ז, טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו' ולחושבי שמו. מאי ולחושבי שמו. אמר רב אסי חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה:

ובזה יתורץ גם כן (קידושין מ, ב) במה שנמנו וגמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. והקושיא מפורסמת בזה המאמר, כי נודע התכלית הוא גדול מהפעולות הקודמות המביאות להתכלית, ומאחר שהתכלית הוא המעשה, נמצא המעשה גדול. וכבר כתבו מה שכתבו:

גם אני כתבתי על זה תירוצים במקומו. אמנם לענין זה נראה לי לפרש דהכי קאמר, התלמוד מביא לידי מעשה, כלומר שהלומד והעוסק לשמה וחושב לקיים, מביא כאלו היה קיים זה המעשה, מאחר שמצדו לא היה בצר באם היה באפשר לו לקיים. וזה שסיים ר' מאיר זוכה לדברים הרבה, כלומר זוכה לדברים הרבה דהיינו יותר ממה שעשה מקבל שכר כאלו עשאם, מאחר שצד מחשבתו שבלב היה מוכן לקיימם אם היה באפשר לו. וזו העבודה היא עבודה בלב, כי לא באה לכלל עבודה בפועל:

ועל דרך זה קבלתי פירוש מקדוש ה' אבא מורי זלה"ה בדברי רש"י ריש ואתחנן (דברים ג, כו) רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לצדיקים. ולכאורה אין להדברים חיבור ולא הבנה:

אלא הענין הוא הקב"ה אמר למשה מה דעתך, וכי לאכול מפריה אתה חושק, אלא רוצה אתה לקיים המצות התלויות בארץ. ולטעמיך, הלא הרבה מזה שמור, כלומר מצות שאי אפשר היה לך לקיימם. אלא מאי אית למימר, רב טוב הצפון, שאף מה שהוא צפון שלא בא לידי מעשה השכר הוא צפון מכח שהמחשבה מצורף למעשה, כן במצות התלויות בארץ שנפשך חשקה לקיים ואתה נאנס ולא תקיימנה שכרך הרבה כאלו קיימתם מאחר שמחשבתך היה לקיימם, וזוהי עבודה שבלב. ועל זה רמז ועבדהו בלב שלם ובנפש חפיצה, מאחר שלבך שלם ונפשך חפיצה היא עבודה שבלב: